

3-án meghalt, fia Richard protector pár hónap múlva visszalépett és Stuart Károly Anglia királya lett abban az évben, a melyben házának régi barátja, II. Rákóczy György elvérzett sebeiben, az északi hatalmak pedig az olivai békében ügyeiket rendezték (1660.).

Cromwellnek Erdély iránt való érdeklődése különben semmi esetre sem elszigetelt jelenség Anglia történetében; a Stuartok, kikhez Basire 1661-ben jó felvilágosításokkal térhetett vissza s utóbb az orániak mindig élénk érdeklődést tanúsítottak a Habsburgok ellen szabadságukat védelmező magyarok iránt. „A török áfium ellen való orvosság”-ban azonban, Cromwell idejében, még sem alap nélkül írta Zrínyi Miklós, talán éppen a protectorral folytatott tárgyalásokon okúlva, hogy „Anglia csaknem más világ, más hadakozás; nincs olyra sem szükségünk, sem kívánságunk”.

DR. MÁRKI SÁNDOR.

Egy ismeretlen latin-magyar szótár.

E nyolczadrétű esonka szótár kezdődik az E iv utolsó levelével, végződik a Zz iv második levelével. Külföldön készülhetett 1653. vagy 1654. körül, talán Franekerában, de inkább Utrechtben. Erre mutat a szótár záradékának következő szövege: „Sic emendamus Latina, quae nostra sunt. Hungarica quam recte sint adornata, ego quidem judicare non possum: commendet diligentia sua interpretes, quos adhibuimus, Classis hujus ex ordine Praeceptores (unius bienniis, eheu tres) P. Capossium, M. Szántai, S. Helembai. Hortor autem, si quid aberrationum fuerit animadversum, in melius mutare ut ne pigeat. Dies diem docet: potestque videre praxis, quae theoriae oculos fugiunt. V”.

Nem lévén semmi határozott támaszpontunk a szótár kiadása idejének meghatározására, kutatni kellett, hol, melyik külföldi egyetemen jártak a fennebb említett magyar ifjak? Ha a Kapossi nevében a P. betűt Pál-nak vesszük, kapunk tájékozást. — Kaposi Pál az utrechti egyetemen volt 1653/4-ben;¹ 1655. febr. 21-én a

¹ Protestáns Közlöny 1885. 213. l.

frankei egyetemre iratkozott be.¹ Ez a Kaposi az, kit Tofeussal ugyanazon évben választottak meg szathmári papnak 1658-ban s nekik Tarhos Mihály tizenhat tallért hagyott végrendeletileg 1663-ban.² A Régi Magyar Könyvtár III. kötetének első részében elkísérhetjük Kaposi Pált 1669-ig. Karczag Ujszállási Márton az utolsó azok közül, kik neki ajánlották értekezéseiket.³ 1670-ben már Tarczali Péter és Czeplédi István a szathmári papok.⁴

Azt nem lehet biztosan megállapítani, hogy ő-e az a Kaposi Pál, kit Lengyelfalvi István után hívtak meg fejérvári papságából szászvárosi papnak.⁵

Nadányi János birái közt van 1674-ben egy Kaposi Pál, de nincs jelezve állása. Lehet, hogy a szászvárosi pap volt.⁶

Kaposinak volt előkészültsége a szótár készítéséhez, mert ő készítette két társával Comenius híres Janua cz. iskolai könyvének latin szövege mellé a magyar fordítást 1652-ben;⁷ tehát majdnem határozottan köthetjük az ő külföldi tartózkodásának idejéhez a szótár megjelenésének időpontját.

A Szántai nevével nem lehetünk ilyen szerencsések, mert három név közül kellene választanunk. A frankei egyetem magyar tanulói között találjuk 1653. febr. 29-én „Paulus Molnár Szanthai Ungarus Theolog-Stud“.⁸ 1654. márcz. 29-én „Matthias Szanthaj U. Th. St.“⁹ 1654. oct. 24 „Michael Szanthai“. Az utrechti egyetemen van 1655/6-ban Szanthai Mátyás.¹⁰ Ha választanunk kell a három közül, csak Szántai Mátyást választhatjuk, ki legalább 1655/6-ban Kaposival egy időben volt az utrechti egyetemen s dolgozhatott vele együtt. Ebből merem azt is következtetni, hogy Utrechtben látott napvilágot a szótár.

¹ Történelmi Tár. 1886. 793. l.

² Koncz József. Tofeus Mihály élete. 11 l.

³ R. M. K. III. 1. 2054. 2059. 2206. 2260. 2298. 2328. 2371. 2373. 2483. sz.

⁴ U. o. 2533. sz.

⁵ Protestáns Közlöny 1876. 22. l.

⁶ Irodalomtörténeti közlemények X. évf. 1900. 76. l.

⁷ Szinyei. Magyar Irók. V. 978. h.

⁸ Történelmi Tár 1886. 792. l. — ⁴ U. o.

⁹ U. o. 793. l.

¹⁰ Protestáns Közlöny. 1885. 213. l.

Szántai Molnár Pálról és Szántai Mátyásról nincs további adat a R. M. K. idézett részében. Szántai Mihály 1656-ban már hejezei, 1668-ban gyöngyösi pap. S Helembairól nem találtam semmi tájékozást.

A szótárból közben is hiányzik a Dd. iv 8. levele.

A szók etymologiai csoportokban következnek egymás után; elől a latin gyök, utána a származékok, megszámozva; hely kimélés kedvéért nincs kinyomatva a gyök a származékok előtt; a magyar jelentések, a számozás sorrendje szerint, külön csoportban vannak. Lássunk egy példát:

Den-tes 1 *quaere in ore*: — *tes* 2 *duos in anchora*: — *tale* 3 *in aratro* — *to* (ónis, m. 4) *est* — *tátus* 5, *infans e-tulus* 6, *senex e-tátus* 7, *falx — ticulata* 8. *Infantes dum — tiunt* 9 *non opus habent — tificio* 10, *nec — tiscalpio* 11: *bi-te* (12, sc. *ligone*) *utuntur Vinitores: tri-te* 13 *fureá rustici*.

[Fog- 1 *vas macska agai* 2 *Csoroszlya* 3 *Nagy — u* 4 — *as* 5 — *atlan* 6 — *a hullott* 7 — *as (sarló)* 8 — *asodni* 9 — *vakaro* 10 — *vájo* 11 *Két águ (kapa)* 12 *Harom águ (villa)* 13.]

A szótár külföldön készült 1654–1655 körül, a R. M. K.-ban nincs róla említés; ezért tartom ismeretlennek és érdemesnek arra, hogy szakembereink közül valaki bővebben ismertesse.

DR. TÖRÖK ISTVÁN.